

Pécsi Tudományegyetem
Természettudományi Kar
Földtudományok Doktori Iskola

**A változó Őrség fejlesztésének természeti és társadalmi
alapjai**

PhD értekezés tézisei

BARANYAI OLGA

Témavezető:
Dr. habil. Wilhelm Zoltán, PhD
tszv. egyetemi docens

Pécs, 2012

- A doktori program címe:** *Földtudományok Doktori Program*
- vezetője:** Prof. Dr. DÖVÉNYI ZOLTÁN, DSc
egyetemi tanár, a földrajztudomány
doktora,
PTE TTK Földrajzi Intézet,
Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai
Tanszék
- A doktori témacsoport címe:** *Népesség- és településföldrajz*
- vezetője:** Prof. Dr. DÖVÉNYI ZOLTÁN, DSc
egyetemi tanár, a földrajztudomány
doktora,
PTE TTK Földrajzi Intézet,
Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai
Tanszék
- A disszertáció tudományága:** *Regionális földrajz*
- témavezetője:** Dr. habil. WILHELM ZOLTÁN, PhD
tanszékvezető egyetemi docens,
PTE TTK Földrajzi Intézet, Általános és
Alkalmazott Környezetföldrajz Tanszék

I. BEVEZETÉS ÉS CÉLKITŰZÉS

Az Őrség tipikusan az a tájegysége hazánknak, ahová, ha az ember egyszer eljut, mindenképpen visszavágyik. Megragadja valami megfoghatatlan, amit nevezhetünk a hely szellemének is, de mindenképpen olyan folyton változó, természeti vagy épített környezetből kisugárzó, a látogató számára csak ott, helyben átélhető transzcendentális, alkotó, teremtő erő, amelynek közvetítő elemei a természeti és épített környezet, a kultúrtáj, a helyi társadalom (JANKÓ F. 2002).

Az Őrség sokszínűsége és egyedi arculata mindig is vonzotta a kutatókat, akármilyen tudományterület képviselői is legyenek, azonban szintetizáló jellegű munkára kevesen vállalkoztak, hiszen nehéz, szinte lehetetlen egybeforrasztani mindazt, amit a térség múltja, jelene magában hordoz. Irodalma ennél fogva határtalan, de mégsem teljes. Az Őrség monográfia, napjaink Őrség könyvének megírása még várat magára. Jelen dolgozat sem vállalkozik erre a hatalmas feladatra, de kiegészítő jelleggel kíván hozzájárulni az eddigi tanulmányokhoz.

Első körben a máig nyugvópontra nem jutott lehatárolás kérdéskörét tartom fontosnak kiemelni. Különböző diszciplínák kutatói igen eltérő Őrség-értelmezéssel végzik munkájukat. Időszerű lenne egy konszenzus, amiben talán új alapokon nyugvó – a körülöttünk dinamikusan változó világot és a tájban élők véleményét is figyelembe vevő –, interdiszciplináris végeredményt lehetne kialakítani.

Fontos a térség égető problémáinak felmérése. Erre vonatkozóan az Őrség társadalmi nehézségei részben alaposan kutatottak, részben pedig alig vizsgáltak. Míg az előregedő-elvándorló népesség és a munkanélküliség mindennapi téma, addig a térségben zajló aktív lakosságcsere kellő figyelmet nem kapó problémahalmazt generál. Kutatásaim során igyekeztem ennek mélyebben gyökerező okait is feltárni, majd megvilágítani a társadalmi gondokat.

Mint minden folyamat esetében, szerencsére itt is vannak megoldási lehetőségek. Szükségszerű megvizsgálni a továbblépés esélyeit. Egyetértve a vidékfejlesztési szakemberekkel, a legfőbb kitörési pontokat az agrárgazdálkodásban és a turizmus-fejlesztésben vélem felfedezni. Azonban le kell szögezni, hogy jelenlegi formájában egyik sem szolgálja kellőképpen a haladást. Ehhez kíván segítséget nyújtani a lakossági kérdőív ide vonatkozó része, amely egyértelművé teszi, hogy a térségben lakók még nem úgy értékelik lakókörnyezetüket, mint komplex turisztikai desztináció. A rejtett turisztikai potenciálok felderítése komoly lendületet adhat a

továbbfejlesztéshez. A térségi agrárgazdálkodás fellendítése pedig nem csak a munkahelyek hiányának mérséklésére, hanem a védett rétterületek megőrzésére is megoldás lehet.

Mindezek figyelembevételével jelen kutatás kérdésfeltevései és céljai az alábbi pontokban foglalhatók össze:

- Ismertetni az Órség mai arculatát meghatározó természeti környezet kialakulását, a társadalomföldrajz tárgyköréből a történeti, települési és gazdálkodási sajátosságokat.

- Az eddigi kutatások eredményeinek számba vételét követően lehetséges-e az Órség mai határainak megadása? Ha igen, milyen alapon valósulhat ez meg? Feltevésem szerint van reális megoldás, ami hidat képezhet a legszűkebb, történelmi alapokon nyugvó, illetve az önkényesen tágan értelmezett Órség lehatárolások között.

- Gyorsan változó világunkban az Órség átalakuló társadalma hogyan képes feldolgozni múltbéli sérelmeit, képes-e lépést tartani a fejlődéssel? Hipotézisem szerint csendes szemlélői a fejük felett zajló eseményeknek, nem vesznek részt kellően környezetük vérkeringésében, jövőjük alakításában.

- A térség jövőjeként aposztrofált turizmus a lakosság többségének egyelőre kihasználatlan segédeszköz a megélhetési problémáik enyhítésében. Sikerül-e rávilágítani, miért is nem érvényesül teljes körűen a turizmus multiplikátor hatása? Lehetséges egyéb kitérés pont az agrárgazdálkodás a térségben lakók számára?

II. KUTATÁSI ELŐZMÉNYEK ÉS MÓDSZEREK

A kutatás módszertanának alapvető fontosságú része volt az elsődleges források feldolgozása. Maga a téma is több tudományág (földrajz, néprajz, történelem, társadalomtudomány) kutatási eredményeinek szintézisét igényli, ezért a források felkeresése, válogatása és integrálása nagyon fontos volt a kutatás első időszakában. Az Órség tájegysége a kutatók kíváncsiságát és érdeklődését régóta fenntartja, ezt szemlélteti bőszes irodalma: az 1983-ig jegyzett bibliográfiai kötete is ujjnyi vastag könyv (KÖBÖLKUTI K. –NAGY I. 1983).

Az Órség első és eddig egyetlen monográfiáját NEMESNÉPI ZAKÁL GY. írta meg 1818-ban. A tájegység történelmére vonatkozó szakirodalom elsősorban levéltári dokumentumokon alapuló forrásfeldolgozást alkalmaz

(legjelentősebbek: PAPP V. 1970, 1971, BÁRDOSI J. 1972, STAHL F. 1974). A történeti jellegű feldolgozási munkák az őrségek megtelepedése körüli időkre vonatkozóan, főképp a gyepük irodalmát – kialakulását, jelentőségét, szerkezetét – tekintik át (KARÁCSONYI J. 1901, TAGÁNYI K. 1913, FODOR F. 1936, BELITZKY J. 1940). Ide vonatkozó, érdekes történeti kitekintés az őrségek eredettörténete kapcsán a székelyekkel való rokonítás gondolata, melyre több kutató is utal (KOGUTOWICZ K. 1930, HERÉNYI I. 1998, BELUSZKY P. 2005a), újabban valószínűsít (SZÖLLŐSY K. 2004, AMBRUS T.–CSAPÓ O. 2007, AMBRUS T. 2010). A tájegység későbbi történelméből pedig leginkább az őrségek kiváltságos jogaikért való pereskedés története foglalkoztatta a kutatókat (DÖMÖTÖR S. 1954a, PAPP V. 1968, 1970, 1971).

Az Őrség néprajzi kötődésű irodalmában olyan széles látókörű tanulmányok találhatók, mint például NAGY E. (1998), TÓTH J. (1975) és BÍRÓ F. (1975, 1995), újabban U. NAGY G. (2002) építészetről, lakáskultúráról szóló írásai, valamint KARDOS L. őrségi népi táplálkozásról szóló munkája (1943). Átfogó jellegű néprajzi kutatások közül jelentősek DÖMÖTÖR S. (1960), PÁVEL Á. (1976) és VAKARCS K. (1949) írásai. De születtek művek a tókákról, az őrségi sökfás temetőkről, mezőgazdasági eszközökről, tökmagolajütésről, fazekasságról és természetesen összeírások a szokásokról. Jelentős a szellemi néprajz tárgykörébe eső feldolgozások sora is (népköltészet, népdal), de a dolgozat egyik kulskérdése, az Őrség elhatárolásának szempontjából inkább a nyelvjárási kutatások irodalmát kell említeni. Az egykori őrségi nyelvjárásra vonatkozóan VÉGH J. (1954, 1959), IMRE S. (1971), VÖRÖS O. (1980), MOLNÁR Z. M. (1999) munkássága kiemelendő, újabban pedig BAZSIKA E.–GYURICZA L. (2008) foglalkozik a nyelvészeti alapokon (is) nyugvó néprajzi tájak elkülönítésével.

E kutatási téma számos ponton, több tudományág határán helyezkedik el. Az Őrség történelmi leírásánál éppúgy előkerül a tájegység sajátos településtípusa, vagy a gazdálkodás táji jellegzetességei, mint a lehatárolás vizsgálatainál. Ezen témakörök kutatási előzményei azonban inkább a földrajz tárgykörében kereshetőek, bár számos néprajzi jellegű vonással rendelkeznek.

A hazai falukutatás irodalma hatalmas és messzire visszanyúló. A tájegység szempontjából többféle irányvonalon indulhatunk el, ha a kutatási előzményeket szeretnénk bemutatni. Az Őrségben jellegzetes szeres településszerkezet kialakulása és fennmaradása szervesen összefügg a táj természeti környezetének jellemzőivel és ezek által meghatározott gazdálkodási lehetőségekkel. A sajátos településtípus kialakulására

vonatkozóan jellemzően nagy kutatóink és településtörténészek is közölnek elméleteket (PRINZ GY. 1922, MENDÖL T. 1963, SZABÓ I. 1969, MAKSAY F. 1971, MÜLLER R. 1971, BELUSZKY P. 2003, 2005b, BALOGH A.–BAJMÓCY P. 2011), többen utalva arra is, hogy a településtípus kialakulása a szabad földfoglalást követően és a településrendszer konzerválódása szorosan összefüggött a határhasználat módjával is. Részletesebben a gazdálkodás és a településrendszer kapcsolatával foglalkozik az Őrség tekintetében pl. BELÁK S. (1963), PORPÁCZY M. (1963), illetve a gazdálkodás jellegzetességeit kidomborítva – főképpen tájökológiai témájú írásaikban – VÖRÖS A. (1970), BARTHA D. (1998), TÍMÁR G.–ÓDOR P.–BODONCZI L. (2000), GYÖNGYÖSSY P. (2003), TÓTH Z. (2004).

A települések típusait, a kistelepülések napjainkra kialakult sajátosságos helyzetét, a vidék irodalmát és az aprófalvak jellegzetességét tekintve szintén hatalmas irodalom áll rendelkezésünkre, melyben az alapművek (ERDEI F. 1940, MENDÖL T. 1963, ENYEDI GY. 1980, BELUSZKY P. 2003, BELUSZKY P.–SIKOS T. T. 1982, 2007) éppúgy megtalálhatóak, mint a specializáltabb témájú írások. A rurális térségeket kutató szakirodalom egy része a vidék kialakult – infrastrukturális, társadalmi, gazdasági – helyzetével, elmaradottságával, problémáival foglalkozik (pl. BAJMÓCY P.–BALOGH A. 2002, BELUSZKY P.–SIKOS T. T. 2007, G. FEKETE É. 2007a, BALOGH A. 2008), nem mellékesen a történeti szempontokat, a határmentiség hátrányait is előtérbe helyezve (az Őrség vidékére tekintettel: CSAPÓ T. 1996, GÖNCZ L.–NAGY Z. 1998, MOHOS M. 2000, 2008, GYURICZA L. 2002). A falusi térségek problematikájának szociológiai, pszichológiai vonatkozású kutatásai többek között a vidéki társadalmakban bekövetkező érték- és identitásvesztésről is tanúskodnak (A. GERGELY A. 1990, BÖHM A. 1999, LAKI L. 1999, BUGOVICS Z. 2007, LÁNYI A. 2010).

Jelentős a vidékfejlesztés különböző aspektusaival foglalkozó szakirodalom is. A szakemberek számos lehetőséget, fejlődési irányvonalat látnak és kínálnak a – differenciált – falusi térségek számára. Szakemberek egyetértenek abban, hogy az Őrség jól szerepel a hazai aprófalvas vidékek közötti összehasonlításban (BAJMÓCY P.–BALOGH A. 2002, BELUSZKY P.–SIKOS T. T. 2007, G. FEKETE É. 2007a). A térség fellendítésének elsősorban a gazdasági potenciál erősítése, opcionálisan a fenntartható, tájjellegű gazdálkodási módok, a munkahelyteremtés és a turizmus bővítése lehet a mozgatórugója. A dolgozat szempontjából ki kell emelni a stratégiai jellegű dokumentumokat, amelyek komplex Őrség-fejlesztést szorgalmaznak.

Külön ki kell emelnem BELUSZKY P. Őrség – Vendvidék – Felső-Rába-völgy c. könyvét (2005a), amely alapjaiban határozta meg kutatási

témámat és rengeteg segítséget adott a dolgozat elkészítésében. Egyben úgy vélem, az egyik legátfogóbb könyv, ami az elmúlt időszakban az Őrségről napvilágot látott.

A források között külön csoportot képeztek a különböző statisztikai adatbázisok, amelyek számomra elérhetőek voltak. A társadalmi-gazdasági fejlődés jellemzésére a KSH és a VÁTI adatbázisait használtam (cenzusok, mikrocenzusok, területi statisztikai évkönyvek, TEIR), amelyek szűrésével és válogatásával a kutatás szempontjából továbbfejlesztett adatbázisokat hoztam létre, ezek kezelését MS Excel program segítségével végeztem.

Kutatási eredményeimet részben térinformatikai szoftverek (Arcview GIS 3.3, MapInfo 4.1) segítségével, részben pedig képszerkesztő (Jasc Paint Shop Pro 8) révén ábrázoltam.

A kutatás elméleti részét terepi munkával egészítettem ki, amely a vizsgált települések lakosságárányos véletlenszerű kérdőíves lekérdezését takarja és nem reprezentatív módon zajlott.

A felmérés 2010-2011-ben több ütemben – 27 őrségi és Őrség határvidékén található településen – történt (lásd 2. *ábra* Apátistvánfalva kivételével), többségében felkészült kérdezőbiztosok közreműködésével, irányított interjúk formájában. Az önkitöltött lakossági kérdőívek száma csekély, mindössze 10 db. Konceptió szerint az egyes településeken a lakosságszámhoz mérten adott darabszámú kérdőívet kellett kitöltetni, így a kisebb lélekszámú községekben kevesebbet, míg a népesebb településeken többet (*1. táblázat*). Összesen 215 db értékelhető kérdőív került feldolgozásra, amelyek közül 193 db a lakossági adatlap. Ezekről elkülönülten kellett kezelni az őriszentpéteri általános iskolások adatait, hiszen ők néhány pontban eltérő kérdéssort kaptak, valamint osztályfőnöki óra keretein belül, önállóan töltötték ki a kérdőívet. A terepi munkához később csatlakozott egy újabb felmérés, mégpedig a településvezetők körében. Ez a kérdőív inkább speciális, a települési előljárók tudására, véleményére épülő kérdésekkel foglalkozik. A 18 megkérdezett település közül 11 esetben kaptam értékelhető választ.

Összességében elmondható, hogy a terepi munka volt a kutatás egyik leginformatívabb szakasza, mert az interjúk során akaratlanul is gyűjtöttek a kérdezők olyan többlet információkat, amelyeket érdemes volt továbbgondolni és befolyásolták a kutatás irányait, hiszen egy felvetődő kérdésre lehetőség szerint helyben jó választ kapni.

1. táblázat: A kitöltött kérdőívek száma egyes településekre bontva

TELEPÜLÉS	lakosságszám (2010)	kérdőívek száma
Alsószenterzsébet	78	2
Bajánsenye	475	11
Csöde	85	4
Felsőjánosfa	178	5
Felsőmarác	281	2
Felsőszenterzsébet	15	2
Hegyhátszentjakab	269	6
Hegyhátszentmárton	64	3
Ispánk	95	5
Ivánc	700	5
Kercaszomor	198	9
Kerkáskápolna	97	4
Kisrákos	206	7
Kondorfa	538	11
Magyarföld	51	4
Magyarszombatfa	264	10
Nagyrákos	282	11
Órimagyarósd	219	4
Óriszentpéter	1160	34
Pankasz	413	7
Szaknyér	57	4
Szalafő	208	7
Szatta	66	5
Szentgyörgyvölgy	456	11
Szóce	370	9
Velemér	89	4
Viszák	242	7

Forrás: KSH 2010 Évkönyv, illetve kérdőíves felmérés alapján saját szerk. 2012.

III. AZ ÉRINTETT TERÜLET BEMUTATÁSA

Az Őrség heterogén, igen színes és változatos tájegysége hazánk nyugati szegletének. Természetföldrajzi szempontból négy kistáj területén található (MAROSI S.–SOMOGYI S. 1990, DÖVÉNYI Z. szerk. 2010), táji sokszínűsége köszönhető a különböző tájelemek találkozásának. A táji egyveretőség hiánya megerősítést nyert a földtani, felszínalaktani, vízrajzi jellemzők vizsgálata során.

A térség természeti adottságai (domborzat, vízrajz, talajtípusok, kiterjedt erdőségek), nagyban befolyásolták a letelepedés feltételeit és lehetőségeit. A különböző szervezőelemek hatására sajátos települési és gazdálkodási módok alakultak ki és maradtak fenn. A természeti környezet adta lehetőségek nemcsak meghatározták a sajátos településszerkezet, tájgazdálkodási övezetesség és mozaikosság kialakulását, hanem – nem lévén lehetőség másféle földművelés meghonosodására – sikeresen fenn is tartották, konzerválták az évszázados örökségeket. Az így fennmaradt szerves településszerkezet és gazdálkodási kultúra átörökítése a XX.-XXI. században került veszélybe. Oka ennek többretű, számos tudományág tárgykörébe tartozó problémahalmaz, amelyekre a dolgozat igyekszik rávilágítani. Összességében elmondható, hogy:

- az Őrség mind természetföldrajzi, mind kulturális-történeti jellemzői alapján kuriózumnak tekinthető tájegysége hazánknak.
- a természeti szféra és a társadalom szoros egymásra hatásában alakulhattak ki a máig fennmaradt településmorfológiai jegyek, az egykori gazdálkodási módok és feltételek, valamint a táji mozaikosság. A páratlan természeti, épített és kulturális örökség védelméért, megőrzéséért napjainkban a térségben szerveződött (2002) Őrségi Nemzeti Park a felelős.
- népessége a honfoglalás korától kontinuusnak tekinthető, a történelem folyamán mentesült nagy volumenű ki- és betelepítéstől, habár bizonyos időszakokban jelentősen lecsökkent lakossága. A török uralom utáni legnagyobb mértékű népességcsökkenését napjainkban (1949-től) szenvedti el. A döntően aprófalvas vidék egyes településein 1949 óta akár 70%-os népességfogyás is kimutatható (Velemér, Kercaszomor, Kerkáskápolna). Az 1970-es évekig a negatív vándorlási különbözet, később pedig a negatív természetes szaporodás a népességcsökkenés legfőbb oka.

- sajátosan – és sajnos kedvezőtlenül – alakuló népességi struktúrája és folyamatai révén komoly problémákkal rendelkező térség. Ugyancsak napjainkban zajló jelenség a népesség átalakulása, a betelepülők jelentős kulturális, identitásbeli különbséggel jellemezhető, ám komoly befolyással, tettvággyal rendelkező jövevények.

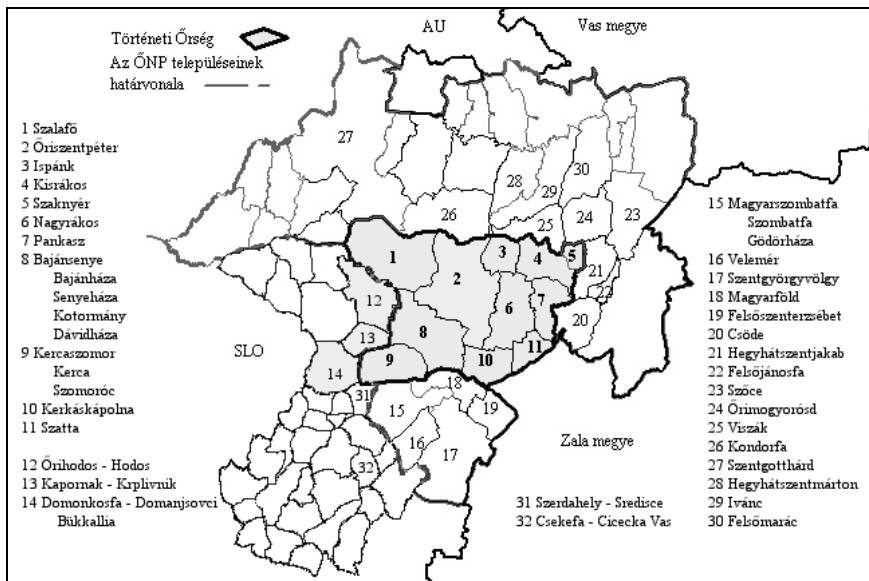
IV. EREDMÉNYEK

IV. 1. Az Őrség lehatárolásának kérdésköre

A tér elhatárolásának alapvető problematikája annak rendkívüli összetettségéből adódik. Nem csupán azért, mert „minden allokált valahol a társadalmi-gazdasági térben, a térrel, a térbeliséggel, a térfolyamatokkal összefüggő társadalmi jelentőségű” (TÓTH J. 1998), hanem azért is, mert számos tudományterület aspektusainak ismeretét és felhasználását igényli (BUGOVICS Z. 2007). Jelen írás kétségkívül a társadalomföldrajz felől közelíti a kérdést, ugyanakkor a teljességre való törekvés miatt nyilvánvalóan nem hagyható ki a néprajz, a történeti és a természeti földrajz sem.

Az Őrség lehatárolásával kapcsolatban alapvetően eldöntendő kérdés, hogy az Őrséget, mint természeti, mint társadalmi, vagy mint történelmi-néprajzi egység kívánjuk figyelembe venni. Korábbi kutatásaim során (CSAPÓ O. 2008, BALOGH A.–BARANYAI O. in press) megállapítást nyert, hogy az Őrséget egységes természetföldrajzi tájként értelmezni nem lehet. A természetföldrajzi tájbeosztásoktól így nem várhatjuk el, hogy kijelöljék az Őrség határait, azonban fontos lenne a kistájak esetében a megfelelő elnevezés alkalmazása. A népi, hagyományos tájnevek ugyanis nem jelennek meg a tájak hierarchikus beosztásának rendszerében.

Az Őrség történeti-néprajzi tájként való elkülönítése egyszerűnek tűnik, hiszen történetiségéhez kétség nem fér, oklevelek dokumentálják, hogy mely falvak alkották az Őrséget. Az őrségiek első szabadalomlevele 1270-ből származik, II. István állította ki, ismerteti az őrségiek helyzetét, mely szerint nem nemesek, de szabad jogállásúak. 1280-ban IV. László adománylevélben megerősíti az őrségiek kiváltságait, amely levélben már az érintett települések (*1. ábra*) is felsoroltnak (STAHL F. 1974). Az őrtállók kiváltságai bár a történelem során csonkultak, azoknak egy részét sokáig sikerült fenntartaniuk (CSAPÓ O. 2008).

1. ábra. A szabadalmas őrállók települései az 1280-as adománylevél szerint. 1-14-ig a történelmi Órség falvai, 15-32-ig az Órség peremterületének települései; AU–Ausztria; SLO–Szlovénia; ÓNP–Órségi Nemzeti Park

A történelmi Órség definiálása a fennmaradt források tükrében tehát egyszerű, mégis számos kutató bővítette ki ilyen-olyan megfontolásból a határokat (pl. KOGUTOWICZ K. 1930, DÖMÖTÖR S. 1960, TÓTH J. 1975, BÍRÓ F. 1975, BELUSZKY P. 2005a, 2011). A különböző tudományágak képviselői mind a mai napig saját kutatási területüknek megfelelően húzzák meg az Órség-határokat, konszenzus a mai Órség területéről nem született.

A néprajzi vizsgálatokban nem a (természet)földrajzi tájak, hanem elsősorban a kulturális jelenségek határai a mérvadóak. Az etnográfusok azonban nem mindenkor tudtak megbirkózni a kulturális határ problémájával. Az egymás mellett élő népek között természetes a kultúrák kölcsönhatása, általában kevesebb eltérést mutatnak az anyagi kultúra részeiben és nagyobb az eltérés a szellemi néprajz körébe tartozó jelenségek körében (TÜSKÉS T. 1994). Igaz ez az Órség tekintetében is.

Kutatásaim során azon néprajzi jellegzetességek kerültek górcső alá, amelyek a lehatárolás problematikáját segíthetik, valamint napjainkban – ha nyomokban is, de – tetten érhetőek. Az Órség tipikus néprajzi

jellegzetességei közül egyik a táj arculatát is meghatározó, jellemző átmeneti településforma, a szeres településszerkezet. Az elnevezések és a települések tipikus szerkezetének megléte alapján azonban nehéz az elhatárolás, ugyanis egyrészt azok az Őrség határain kívül is nyomokban fellelhetőek, másrészt ma már az Őrség területén sem láthatóak mindenhol.

A néprajzi alapú lehatárolást segíthetnék az őrségi heterogén tájkép kialakulását elsősorban meghatározó extenzív, kisparaszti gazdálkodáshoz kapcsolódó mezőgazdálkodási szokások, földművelési eszközök. Sajnos azonban a néprajzi szakirodalomban fellelhető tárgyi eszközök elterjedése napjainkban már nem vizsgálható, nagy általánosságban elmondható, hogy kevés az olyan gazdálkodás, amelyik nem gépiesített.

A szellemi műveltséghez kapcsolódóan a nyelv, a nyelvjárás is sokat csorbult az Őrségben, a jelenlegi idős asszonyok és urak pedig egyre inkább úgy tűnik, jellegzetességeit magukkal viszik a sírba. Pedig hajdanán kutatások sora erősítette azt a tényt, hogy létezik őrségi nyelvjárás (VÉGH J. 1954, 1959, IMRE S. 1971, MOLNÁR Z. M. 1999), sőt egyes kutatók a nyugat-dunántúli tájegységek lehatárolásához is segítségül hívták a nyelvjárási sajátosságokat (BAZSIKA E.–GYURICZA L. 2008). Ez utóbbi közlemény eredményképpen közzé tesz egy ábrát, amelyen a néprajzi tájak kiterjedése a magyar-szlovén határvidéken megadja az Őrség helyzetét, azonban már az Őrség magterületéhez sorolt települések körülhatárolása is tágabb a történetinél, nemhogy a bővített Őrségé. Az írásukban végső konklúzióként megjelenő problematikával – mely szerint az általuk vizsgált néprajzi tájak jelölésének, lehatárolásának módosítása a magyarországi térképeken feltétlenül indokolt – azonban messzemenően egyetértek.

Az Őrséghez kapcsolódóan, új keletű néprajzi tájegységek lehatárolásával foglalkozik NAGY Z. (1999). Eredményei alapján, bár a néprajzi jegyek határai már a XX. század derekán is elmosódni látszanak, mégis kirajzolódik egy az Őrségre és peremvidékére tagolódó térkép, amely nagy hasonlóságot mutat az általam is meghatározott Őrség és határtelepülései térkép eredményeivel (CSAPÓ O. 2008).

A kérdőíves felmérés során a térség lakossága felé is feltettem a kérdést: *„Ön szerint mi határolja el az Őrség falvait a többi falutól?”*. A térségben élők véleményét a 2. táblázat szemlélteti.

2. táblázat. A válaszok megoszlása az Ön szerint mi határolja el az Őrség falvait a többi falutól? kérdésre

Említett fogalom	Említés (lakossági)		Említés (iskolai)	
	száma	%	száma	%
településszerkezet	45	26,8	-	-
szokások	27	16,1	15	71,4
múlt	22	13,1	11	52,4
építkezés	21	12,5	-	-
mezőgazdaság	17	10,1	6	28,6
domborzat	16	9,5	4	19,1
hagyomány	16	9,5	-	-
nyelv, tájszólás	13	7,7	3	14,3
nincs már ilyen, semmi	12	7,1	-	-
vallás	10	5,9	2	9,5
kézműipar	9	5,4	5	23,8
táj	8	4,7	-	-
összetartás	8	4,7	-	-
fazekasság	7	4,2	1	4,7
erdő	6	3,6	-	-
éntudat	4	2,4	-	-
nemzeti park	3	1,8	-	-

Forrás: Kérdőíves felmérés alapján saját szerk. 2011.

Kutatásaim során fontos szempont volt az Őrség – mely történelméből fakadóan református többségű – vallási szigetként való elkülönülésének vizsgálata. Napjainkra ez a különbség az Őrség és a környező falvak viszonylatában elmosódni látszik. Köszönhető ez egyfelől annak, hogy egyre kevesebb embernek fontos a vallás (nem vallásosak), másfelől az Őrségbe betelepülők katolikusságának.

Vizsgálataim alapján a néprajzi szempontú megközelítés nyomán meg kell említeni azt a tényt, hogy egy vidék, egy nép élete, kultúrája és szokásai folyamatos változásban, bomlásban és megújulásban zajlik. Korunk mobilizált és információgazdag világában azonban a megújulás a néprajzi tájak különleges jegyeinek kopását és sematikus értékek rögzítését eredményezheti. Az Őrség tekintetében a még megőrzött, hagyományos néprajzi jegyek rezervátum-szerűen, a kirakatba kényszerültek. Jellemzően az építkezésre (skanzen, védett házak sora, haranglábak), a településszerkezetre (a szerek kevés településen figyelhető meg), a gasztronómia területére (étlapokon fellelhető, vagy alkalmasint készített

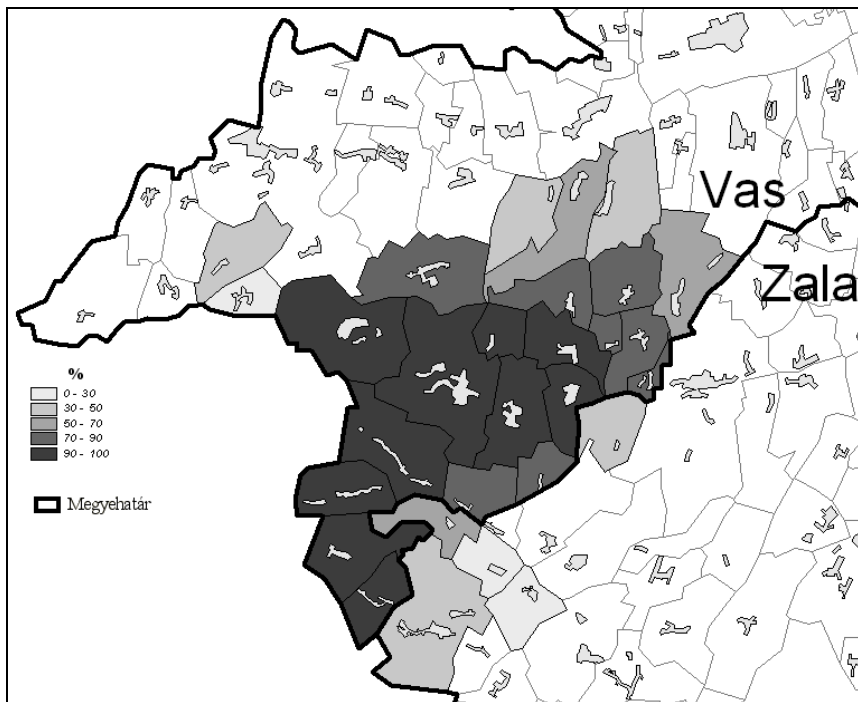
tájjellegű ételek, néhány háznál olajütés), és bemutatott szokásokra (rönkhúzás, fazekasság) korlátozódik. A mindennapi élet színtereiből – úgy, mint gazdálkodás, családi élet, közösségi lét – egyre inkább eltűnnek, így a mai Őrség néprajzi alapú lehatárolása napjainkban nem releváns, nem végezhető el biztonsággal.

A kérdőívzés egyik nagyon fontos hozományaként megkerülhetetlen a térségben élők vélekedése az Őrség mai határaitól. Tudományosan sokféleképpen alá lehet támasztani valamit, ha azonban az érintettek ezt nem érzik magukénak, akkor a tudományos szülemény a mindennapokban torz és használhatatlan lesz. Az „*Őn szerint mely települések tartoznak az Őrséghez – napjainkban?*” kérdés elemzése során kiderül, hogy a válaszadók egyértelműen tágabban értelmezik a történeti Őrségnél a mai Őrséget (2. ábra).

Természetesen a történeti Őrség létehez kétség nem fér. Az északi határán található öt község (Kondorfa, Viszák, Felsőjánosfa, Hegyhátszentjakab, Órimagyarósd) Őrséghez való kapcsolása nem egyértelmű, de lakóik és a térségben megkérdezettek nagy százalékban (<70%) azokat oda tartozónak vélik. Délről a megyehatár, nyugat felől pedig az államhatár és a Vendvidék képez markáns határvonalat a térségben lakók számára. Az északi-északkeleti falvaktól nehezebb az elkülönítés. A lakosság véleménye valószínűsíthetően annak a folyamatnak az eredményét mutatja, amely révén ők előbb az Őrség széle, majd határtelepülése végül pedig őrsei települések lettek. Törekvéseiket segítették a térség határait kiterjesztő információs kiadványok, a kistérségi határok, az itt alakult szervezetek, esetenként agilis polgármesterek és a szervezett marketing.

Így mára a kialakult Őrség-kép alapján az alábbi településeket sorolom az Őrséghez (a 2. ábrán a 70%-ot meghaladó települések):

1. történeti Őrség mai magyarországi falvait: Bajánsenye, Ispánk, Kercaszomor, Kerkáskápolna, Kisrákos, Nagyrákos, Pankasz, Szaknyér, Szalafő, Szatta és Óriszentpéter városát,
2. belső-Őrség falvait: Magyarzombatfa és Velemér településeket,
3. külső-Őrség falvai közül: Felsőjánosfa, Hegyhátszentjakab, Kondorfa, Órimagyarósd és Viszák községeket.

2. ábra: Települések Órséghez tartozásának erőssége a lakosság szerint
Szerk: Baranyai O. 2012

IV. 2. A napjainkban zajló társadalmi átalakulás és hatásai

Az Órség falvainak – mint ahogyan a magyar vidéknek sokfelé, de jellemzően az aprófalvas térségekben – tragédiákat kellett elszenvednie az elmúlt 50-60 évben. Az elszegényedést, leépülést, jövőtlenséget illetően sokféle magyarázat létezik, leginkább a gazdasági és politikai trendeket hibáztatják, ritkábban a falusiak innovációképtelenségét hangoztatják. Ritka az olyan kutatás, amely magát a társadalmat akarná megkérdézni és megérteni, majd felkarolni. A közösség építő ereje pedig feltétlenül szükséges a sokat túrt vidék talpra állításában, hogy az – emberéletben, anyagiakban és tudásban – elszenvedett veszteségeket feldolgozni tudja, majd újult erővel megvetni a lábát, saját földjén.

Az Őrségben zajló változások egy része a közelmúlt eseményeiben gyökerezik. Ennek megfelelően, kutatásaim során elsőként az első világháborút követő, történelmi jelentőségű csapásokat elemeztem. A dolgozat így kitér

- az első világháborút követően elszenvedett veszteségekre, amely az új határok megvonása után megmutatkozik a csonka Őrség piaci veszteségeiben, a kényszerűen átalakuló földrajzi munkamegosztásban, a lélekszám növekedésének megtorpanásában.

- a második világháborút követő új ideológiákra, melyek komolyan érintették az őrségi népséget: a közösségi tulajdon preferálása a magántulajdonnal szemben az addig önellátásra berendezkedő vidéket alapjaiban megbolygatta. Az osztályellenes kitelepítések révén a falusi társadalom lefejezésre került, ami a karakterét nagymértékben befolyásolta, az erőszakos kitelepítések pedig nem csak az érintett családokban hagytak mély nyomot, hanem az ott maradtakban is.

- a határmentiség hátrányaira, valamint a kényszerű, új alapokon történő mezőgazdasági szervezkedések, a téészek térségi gondjaira. Megállapítható, hogy a foglalkoztatási átrétegződés, a fiatalok nagyarányú elvándorlása már ekkor megkezdődött, jelentős volumenű problémahalmazt generálva.

- a kedvezőtlen vidékpolitika térségi aspektusaira. Az Őrség fejlődését kedvezőtlenül érintette az 1971-ben elfogadott Országos Településhálózat-fejlesztési Koncepció. A sorra elmaradó fejlesztések nem kedveztek a fiatalok helyben maradásához, a munkahelyek megtartásához. Gyakorivá vált a mindennapos ingázás, később az elköltözés.

- a rendszerváltozást követő, tulajdonviszonyokat és gazdálkodási feltételeket is érintő megújulásra, amely azonban a feltorlódott problémák jelentős részét orvosolni már nem tudta.

Kutatásaim során nagy figyelmet kapott az Őrség átalakuló társadalmában a betelepülők szerepe. A kérdőíves felmérés során megállapítást nyert, hogy

- a beköltözőkkel szemben komoly elutasítás, ellenézés mutatkozik az őslakosság részéről.

- a beköltözők általában új kultúrát, szellemiséget és merőben más identitástudatot hoznak magukkal, asszimilációjuk során a helyiek elutasítása ellenére is komoly hatással bírnak rájuk.

- a betelepülők ugyanakkor rendszerint magasabban kvalifikáltak, tettvággyal (és sokszor tőkével) is rendelkeznek a térség gazdasági fellendítéséhez.

Az Őrség átalakuló társadalmát illetően jogos kérdésként merült fel, változik-e a lakosság identitása, hiszen általánosságban is jellemző a térségi identitás konzerválódása ellen ható folyamatok jelenléte (mobilizáció, globalizáció, internet) miatt bekövetkező identitásválság.

A kutatás során megállapítást nyert, hogy az Őrségben is tetten érhető ez a folyamat, a tájegység változó, újra-alakuló népességéhez egy torzuló identitáskép is társul. A spontán kialakuló térségi identitás elemek vizsgálatakor (kötődés a lakóhelyhez, vonzalom a térség iránt) egyértelműen kiderül, hogy az Őrségben az őslakosok között erősnek mutatkozik a településükhöz való vonzódás (valószínűsítem, hogy a tájat magától értetődőnek tekintik), addig a fiatalok és a betelepülők inkább a tájhoz, a vidékérzés velejáróihoz (csend, nyugalom) kötődnek. Az identitásvizsgálatok kutatásait is alátámasztja a kérdőívezés eredménye, mely szerint a térségi identitást képző kategóriák közül a tudatosan kialakulókat negatívan befolyásolják azt. Ugyan az aprófalvas vidék infrastrukturális helyzete nem érinti oly mértékben a lakosságot, hogy az identitás-vesztést okozza, ellenben jelentősen negatív hatású a nagymértékű munkanélküliség, jövőkép és a bizalom hiánya, amely az oktatási-szellemi-művelődési környezet hiányosságaival társulva nem csak a térségi identitást, de az Őrség közösségének újjáalakulását is gyengítik.

IV. 3. Továbbblépési lehetőségek

Kijelenthető, hogy az Őrség vidékének fejlesztési irányvonalait ugyan nem a lakosság jelöli ki, azonban együttműködési készségükön, rátermettségükön és hozzáállásukon nagyon sok múlik. A vidék tornyosuló problémáira kínálkozó megoldások közül legjelentősebb a turizmus, mint kitorési lehetőség, valamint az agrárgazdaság talpra állítása, a kisparaszti gazdaságok felélesztése.

A fiatalság

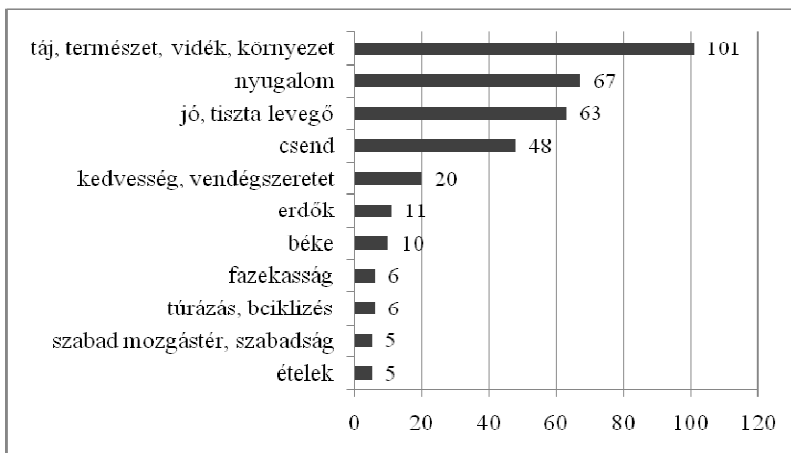
Kutatásaim során igyekeztem rávilágítani azonban arra, hogy az Őrség jövőképében, jövőjének alakulásában kiemelkedő szerepe van az ifjúságnak és a fiatal felnőtt korosztálynak. E két vizsgált korcsoport (0-14 év és 15-39 év) esetében elmondható, hogy már az iskolás korúak között jellemző az

elvágyódás, kevesen tervezik, hogy az Őrségben maradnak. Bár jövőlátásuk nem negatív, a munkalehetőség hiányát érzik, érzékelik, ezért távolabbi városokban dolgoznának szívesen. A fiatal felnőttek esetében a munkahiány okozta elvágyódás kifejezettebb, kevés az életével megelégedett fiatal, akik megtalálták itt számításukat. Jellemzően betelepülők és/vagy a szolgáltató szektor dolgozói látják derűsen az Őrség jövőjét és nem költöznének el.

A térségi turizmus és a helyi lakosság véleménye

A turizmus volumenének növekedéséről a térség statisztikáit elemezve is képet kaphatunk, hiszen mind a vendégek, a vendég éjszakák száma, mind pedig a magán szálláshelyek száma növekedést mutat 2005 óta. A kérdőíves felmérés tükrében azonban az alábbi megállapítások tehetőek:

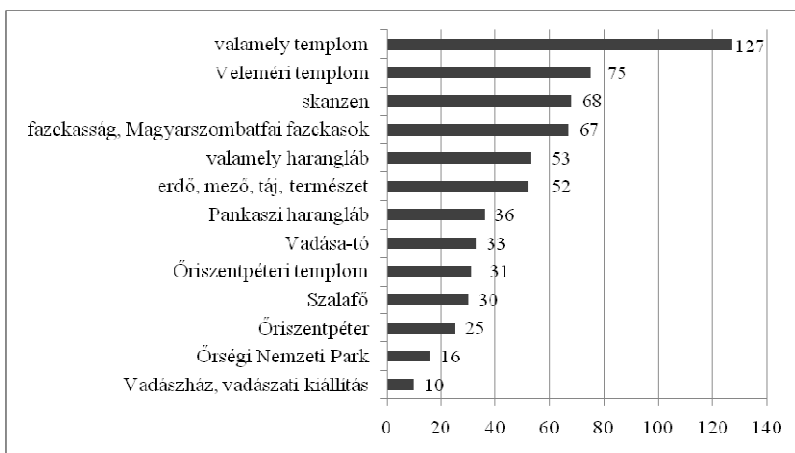
- A települések lakói, bár kezdik felismerni a turizmus jelentőségét, egyelőre nem, vagy kevésbé használják ki a benne rejlő lehetőségeket. Fel kell ismerni, hogy a táji adottságok és a falusi szálláshelyek önmagukban már nem jelentenek elegendő vonzerőt. Gondolkodásukat jellemzi, hogy a „Mi jut eszébe a falusi turizmusról?” kérdés válaszaiban messzemenően a szállásadás és a turisták jönnek ide válaszok dominálnak.

3. ábra: Az Őrség vonzereje a megkérdezettek szerint (emléltések száma) Kérdőíves felmérés alapján saját szerk. 2012.

Csekély azon emberek száma, akik egyéb fogalmakat, pl. helyi ételek, fazekasság, túrázási lehetőségek... stb. is társítanak a turizmushoz. A lakosság egyértelműen a természeti értékeket, magát az őrségi tájat, a jó levegőjét, nyugalmát és csendjét véli az Őrség vonzerejének (3. ábra). Elenyésző számban említenek olyan fogalmakat, mint például turistalátványosságok, rendezvények, régi épületek.

• Érdekes, hogy a turistalátványosságok között rendre az épített környezet elemei, a kulturális értékek kerülnek előtérbe (4. ábra), a szép őrségi tájat a lakosság itt evidenciának értelmezi, olyan attrakciónak, amit nem kell megmutatni. Nagyon fontos, hogy a helyiek tudatában élő turisztikai vonzerőleltárban akadnak Őrség-szerte ismert elemek és olyanok is, amelyek csak lokálisan, maximum néhány szomszédos település lakói körében jelentősek. A térségben fellelhető ilyen értékek – potenciális vonzerők – szélesebb körben történő megismertetése tovább gazdagítaná az őrségi látnivalók táborát.

4. ábra: A Mit mutatna meg az Őrségbe érkezőknek? kérdésre adott leggyakoribb válaszok

Kérdőíves felmérés alapján saját szerk. 2012.

• Az őrségi vonzerőleltár harmadik nagy bázisát a térség fesztiváljai, nagyobb rendezvényei képviselik, amelyekkel szemben a helyiek ismertsége és látogatottsága igen nagy különbségeket tesz. Az Őrségi Vásár és a Nemzetközi Tökfesztivál (a legnagyobb volumenű rendezvények) a legismertebbek és leglátogatottabbak, míg a lakóközönség számára kevésbé

elérhetőnek bizonyultak az egyébként – térben, időben és kínálatban is – szélesebb spektrumú kulturális-szórakoztató művészeti fesztiváljai. Sajnálatos, hogy az Őrség különben emblematis, gasztró-kulturális, vagy éppen hagyományörző fesztiváljai igen csekély számban mozgatják meg a helyieket.

Úgy vélem, a turizmusban rejlő potenciálokat és annak pozitív hozadékait a lakosság nem használja ki kellően. Nincsenek teljesen tisztában lakókörnyezetük és/vagy településük turisztikai vonzerőivel, és meglehetősen kevés turisztikai lehetőséget (jellemzően szállásadás, kisebb részben hagyományörzés) hasznosítanak.

- A kérdőíves felmérés további hozadéka, hogy rávilágít a térség lakói és az Őrségi Nemzeti Park (ÖNP) sajátos viszonyára. A turizmus szervezésében, fenntartásában, térségi irányainak kijelölésében (ökoturizmus) is jeleskedő ÖNP tevékenységét (esetenként létjogosultságát) és a védendő értékeit a lakosság nem, vagy kevéssé ismeri el. A konfliktusok forrása alapvetően a nemzeti park hatósági feladatainak ellátásában, a törvények betartásában gyökerezik. Mindez a lakosság részéről negatív megítéléshez, passzivitáshoz, esetenként együttműködési hiányosságokhoz is vezet. Egyúttal nem motiváltak környezetük természeti értékeinek megismerésében. Jól mutatja ezt a kérdőíves felmérés vonatkozó részének kiértékelése, mely szerint a kijelölt bemutató tanösvények ismerete igen csekély a lakosság körében. A válaszadók kétharmada nem ismer/nem tud megnevezni egyetlen ösvényt sem. A védett növényeket és állatokat illetően legtöbbször országos elterjedésű élőlényt neveztek meg. Az Őrség emblematis védett értékeit (kornistárnics, kosborok, fekete gólya, haris, göték) egy-két kivételtől eltekintve (sárgaliliom, kockás liliom) kevesen ismerik.

Az átalakuló agrártérség és a fenntartható agrárgazdálkodás

Az Őrség védett és érzékeny természeti területén a mezőgazdasági művelés fenntartása a biodiverzitás és a tájkarakter megőrzésének alapfeltétele. A természeti erőforrások és rendszerek állapota alapvetően meghatározza a mezőgazdálkodás lehetőségeit, gazdaságosságát, hosszú távú működőképességét, termékeinek minőségét, valamint mindezekből fakadó piaci versenyképességét, eredményességét.

Az Őrség egykor egyveretű agrártáj volt, amely lakossága jellemzően az önállósra rendezkedett be. A mezőgazdasági keresők számának csökkenése a térségben komoly területhasználati arányváltozást is eredményezett. A felhagyott szántóterületek és az – állattartás

visszaszorulása révén veszélyeztetett – értékes rét- és legelőterületek erdősülése a táj mozaikosságában hoztak változást. Az átalakuló agrártértségben a lakosság is jelentős változáson ment keresztül. A mezőgazdasági szakértelem és az elhivatottság egyre inkább kiveszik az „ős”-lakoságból (habár kisebb volumenű háztáji gazdálkodást napjainkban is sok helyen folytatnak), míg a betelepülők bár lendületes, tetterre kész emberek, maguk is tanulják a gazdálkodás rendjét. A humán erőforrás térségi fejlesztése, a közösségek társadalmi tőkájének újrakovácsolása mindenképpen szükséges a helyi adottságokra épülő gazdálkodás erősítéséhez.

Mindezek ellenére az Őrségben jelenleg élénk a termőföldpiac, akár a nagyvárosokból ide települni vágyókat, akár a külföldieket, akár az államot tekintve. Természetesen napirendi téma a zsebszerződés ügyletek kérdése, azonban a térségben gazdálkodó külföldiek nagyobb része több éve/évtizede él itt és a hazai agrárpolitikával és természetvédelemmel összhangban műveli földjeit. Az elaprózott birtokszerkezet és tulajdonviszonyok azonban némileg nehezítik a nagyobb gazdaságok kialakulását, jellemző a földek bérbeadása. Az utóbbi időszak legnagyobb földvásárlója a térségben kétségtelenül az állam, az ŐNP révén. Az állami földvásárlás egyrészt az említett zsebszerződéssel eltulajdonolt területek visszaszerzését célozza, másrészt minél több védett terület saját kezelésbe vételére irányul.

A térségben legnagyobb jövője az állattartás újjáélesztésének lenne. Jelenleg azonban igen kevés a szarvasmarhát tartó gazdaság, átlagon felüli számban csak néhány településen tartanak marhákat. Őriszentpéteren az Őrségi Nemzeti Park állománya a jelentős, Őrimagyarósdon az egykori szakszövetkezet helyén működik egy gazdaság, Szalafőn és Szaknyéren pedig egy-egy gazdálkodó tart nagyobb létszámú (50-100 db) szarvasmarhát. Az őrségi marhatartók nagyobb része azonban idős lakos, aki hobbiból, megszokásból tartja 1-3 tehenét. Ezek a háztartások rendszerint önfenntartásra rendezkedtek be, csak csekély jövedelmet termelnek az állattartásból, ha a tejet értékesíteni tudják. Valamint a rétek fenntartásához sem járulnak hozzá jelentősen, hiszen sokan nem viszik ki legelőre az állatokat, inkább behordják eléjük a szénát. Az állattartás visszahonosítását pedig a kormányzat is céltáblájára tűzte, az Őrségi Nemzeti Parkban több projekt is indult ennek megsegítésére. Egyik, jelenleg is futó, az üsző-kihelyezési program, melynek során 33 borjat helyeznek ki őrségi gazdákhöz.

Az állattartás nem csak a tájfenntartást segíti elő, hanem munkát ad, terméket ad és így megélhetést is biztosít. Termék-feldolgozókkal azonban kevesen foglalkoznak, jellemzőbb a friss tej értékesítése. A legnagyobb tejfeldolgozó Szalafőn az Őrségi Tejüzem, amely azonban nem Őrségből származó tejből készíti termékeit, ellenben 13 lakosnak biztosít munkát.

Az Őrségi marhatartók csekély része igényel agrártámogatást, 2012 első félévében mindössze 53 – a szarvasmarha tartásához kapcsolódó –, kérelmet bíráltak el pozitívan, valamint 34 tejtámogatási beadványt. Az agrárium térségi lehetőségei (a természeti adottságok okán) korlátozottak, éppen ezért jelentős számban érkezik szántóföldi művelés megsegítésére pályázat. Főként a területalapú támogatások a népszerűek (270 db), de sok agrár-környezetvédelmi (40 db), kedvezőtlen adottságú (28 db) és a Natura 2000-res (28 db) igénylés kap pozitívan elbírálást. A településvezetők és a gazdák azonban jelezték, hogy a támogatási rendszerek pályázatai sok esetben bonyolultak, valamint rengeteg az ellenőrzés, amely a mindennapi munkából néha napokat elvesz – legalábbis az állattartók szempontjából. Szántóföldi művelésnél a helyzet már egészen más, az elvetett kultúra néha csak támogatást terem. Fenntartható agrárgazdálkodást folytatni a térségben igen nehéz, a támogatások sok esetben csak jövedelempótlóak, illetve kiegészítő források a megélhetéshez.

A több lábbon állás napjainkban is szükségszerű, ezt felismerve egyre több, jellemzően nem földműveléshez és állattenyésztéshez köthető, hanem a térség valamely sajátos termékéhez kapcsoló családi gazdaság alakul. Így találunk számos tökmagolaj-ütő portát (pl. Batha és Jakosa Porta), illetve fazekas műhelyt (főképp Magyarszombatfán), néhány pálinkafőzőt, gyümölcsöskertet, amely a helyi, tájjellegű fajták megőrzését is vállalja (Tündéerkert és Csörgőalma). Az ilyen, a háztáji gazdálkodással és kiegészítő tevékenységgel is foglalkozó mikro gazdaságok jelenthetik a fenntartható, hagyományos gazdálkodás jövőjét. Az Őrségben kuriózum a Zsohár Kertészet, amely nem agrártevékenységet, de végső soron növénytermesztést, -nemesítést végez. Családi gazdaságból nőtte ki magát és mára 4 hektáron gazdálkodik. Érdekessége pedig abban rejlik, hogy 33 főt foglalkoztat, amellyel a Nemzeti Park után a második legnagyobb munkáltató a térségben.

Külön meg kell említeni a kapcsolt termelés-szolgáltatásra alapozó gazdálkodás lehetőségét, amelyet néhány gazdaság már alkalmaz: agrártevékenységet végez és emellett turisztikai profilját kiterjesztve (szállásadás, bemutató gazdaság) helyben értékesíti is termékeit (pl. Szalafőn a Ferencz Porta). A termelt termékek helyi értékesítése az

Őrségben nem megoldott, messzebbre piacozni csak kevés termelő tud eljárni. Fontos lenne fejleszteni, különféle rendeletekkel elősegíteni, hogy a helyi terméket felvásárolhassák és felhasználhassák pl. helyi éttermek, boltok. Éppen ezért, a helyi termelés fellendítésére hozta létre az ÖNP a „Őrségi Nemzeti Parki Termék” védjegyet. Cél a helyi vállalkozások, gazdálkodók, gazdálkodó szervezetek támogatása, az eladásra szánt termékek megbecsülésének növelése, piaci lehetőségeinek bővítése. A védjegy jogosultságára jelenleg pályázni lehet, hosszú távú hatásait érdemes figyelemmel kísérni.

A térség agráriumában egyelőre kiaknázatlan a biogazdálkodás lehetősége, pedig egyre több fórum preferálja és a biotermékek is népszerűek. A minőségi helyi termékek és előállításuk pedig erősíthetik a térségi turizmust is, hiszen hozzájárulhatnak a kifinomultabb gasztroturizmus kialakulásához, vagy a vidéki életet bemutató térszínnek megalakulásához (állatgondozás, disznótor).

Tekintettel arra, hogy az őrségi falvak fejlődéséhez szolgáló háttér korántsem fest negatív képet, a fejlődési irányokat valójában a rendelkezésre álló erőforrások kihasználtsága, a lakosság hozzáállása, a kívülről/felülről érkező segítség minősége és a munkahelyteremtés határozhatja majd meg.

IV. A KUTATÁS TOVÁBBI IRÁNYAI

Bár pontot kellett tenni a dolgozat végére, számos további kutatási irány körvonalazódott az írás folyamán.

Mindenképpen szükségesnek tartom a lehatárolás eredményeinek további megtámogatását. Ennek lehetőségét látom az Őrségben legjobban megőrződött földrajzi-néprajzi elemek felülvizsgálatában: a térszerkezet és településmorfológia alapjain elindulva és a szerek lakóépületein felmérve a térség településállományának állapotát, milyenségét. Mindez úgy vélem eredményesen alátámaszthatja vagy cáfolhatja érveléseimet az Őrség északi határainak kiterjesztésében.

További lényeges információkkal szolgálhat a feltételezett őrségi székelység kérdéskörének elmélyültebb kutatása, amiben számos társtudománynak is kiemelkedő szerepe lenne. Egyben felhasználva a Kárpát-medence egykori gyepürendszerének történeti sajátosságait, egyes területi párhuzamok felhívják a figyelmet a gyepüterületek hasonlóságaira, kijelölik a kutatások lehetséges további irányait.

Legátfogóbb és leginkább szükségszerű kutatási továbblépést a változó Órség társadalmában jelentkező problémák feltárásában látom. A reményvesztett, fejlődéssel lépést nehezen tartó és szakképzési hiányosságokkal bíró, elöregedő társadalom mindenképpen segítségre szorul. A téma a szociálgeográfia tárgykörébe tartozik, összefogott tudást, valamint szakembergárdát igényel és érdekfeszítő kutatási lehetőséget sejtet.

V. PUBLIKÁCIÓK ÉS KONFERENCIA-ELŐADÁSOK JEGYZÉKE

1. A disszertáció alapjául szolgáló publikációk

1.1. Közlemények, tanulmányok, könyvrészek stb.

1. **BARANYAI, O.** – BARANYAI, G. – CSAPÓ, T. – BALOGH, A. 2012. *Development opportunities in Őrség National Park.* – In: PÉNTEK K.–TÓTH G. (szerk.): A Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ Tudományos Közleményei XIX, Természettudományok 14. (Proceedings of University of West Hungary Savaria Campus, Natural Sciences). NYME Kiadó, Szombathely, pp. 71-77.
2. **BARANYAI O.** 2011. *Kercaszomor.* – In. BELUSZKY P. – SIKOS T. T. (szerk.): Változó falvaink. Tizenkét falurajz Kercaszomortól Nyírkárszig. Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 317-337.
3. MAJDÁNNÉ MOHOS M. – **BARANYAI O.** 2009. *Népességföldrajzi vizsgálatok vendvidéki településeken.* – In. TÓTH J. – AUBERT A. (szerk.): A Kárpát-medence és etnikumai. Tiszteletkötet Pozsár Vilmos tiszteletére. Publikon Kiadó, Pécs, pp. 139-149.
4. **CSAPÓ O.** – BARANYAI G. 2008. *A települési környezet fejlesztésének egy aspektusa az Őriszentpéteri kistérségben.* – In. **Fejlesztés és Finanszírozás** – Háttér, 2008/3. szám 8 p. <https://ffdf.mfb.hu/hatter/11132-554c>
5. **CSAPÓ O.** – BARANYAI G. 2008. *Őriszentpéter, a Dunántúl legkisebb városa.* – In. CSAPÓ T.–KOC SIS ZS. (szerk.): Nagyközségek és kisvárosok a térben. Savaria University Press, Szombathely, pp. 134–141.
6. AMBRUS, T. – **CSAPÓ, O.** 2008. *The role of the physical environment in the development of settlement structure: examples of the Őrség and Székelyföld.* – In. LÓCZY, D. – TRÓCSÁNYI, A. (ed.): Progress in Geography in the European Capital of Culture

2010. Geographia Pannonica Nova 3. Imedias Publisher. Kozármisleny, pp. 291-300.
7. **CSAPÓ O.** 2008. *Az Őrség területi elhatárolási problémái.* – In. **Földrajzi Értesítő** 57. évf., 3-4. sz., pp. 313-333.
  8. **CSAPÓ O.** 2007. *Az Őrségi Nemzeti Park falvainak társadalmi-gazdasági helyzete.* – In. GÁL V.–SZABÓ A. (szerk.): *Tanulmányok Dr. Becsei József 70. születésnapja alkalmából*, Pécs, pp. 51-58. (másodközlés)
  9. **CSAPÓ, O.–BARANYAI, G.** 2007. *Possible ways of sustainable development in the Vend-region.* – In. GOSAR, A. – BUFON, M. – BEGUS, A. – BERDARS, J. (eds.): *Glasnik zrs Koper*. Vol. 12. nr. 7. Koper, 2007. pp. 94-95.
  10. **CSAPÓ O.** 2007. *Az Őrségi Nemzeti Park falvainak társadalmi-gazdasági helyzete.* – In. KOCSIS ZS. (szerk.): *A kistelepülések helyzete és településföldrajza Magyarországon*. Szombathely, pp. 136-144.

1.2. Konferencia előadásokhoz kapcsolódó publikációk

11. AMBRUS T.–**CSAPÓ O.** 2007. *Ha a táj szab az életnek teret – a természeti adottságok szerepe a településszerkezet kialakulásában a székely falutízesek és az Őrségi szerek példáján.* – In. MÁTHÉ Cs. – MÓCSY I. – URÁK I. – ZSIGMOND A. (szerk.): *III. Kárpát-medencei Környezettudományi Konferencia tudományos közleménye*, Ábel Kiadó, Kolozsvár, pp. 43-49.
12. AMBRUS, T. – BARANYAI, G. – **CSAPÓ, O.** – SPIEGLER, P. 2007. *Opportunities of development in Central European national parks.* – In. *2nd Annual South East European Doctoral Student Conference Proceeding*, SEERC, Thessaloniki, CD-ROM.
13. **CSAPÓ O.** 2007. *Tájhasználat és természetvédelem az Őrség területén.* – In. Debrecen, Tájökológiai Konferencia.

2. Egyéb publikációk

2.1. Közlemények, tanulmányok, könyvrészletek stb.

1. **BARANYAI O.** 2009. *Természetföldrajzi környezet.* – In. CSAPÓ T. – KOCSIS ZS. (szerk.): Torony község monográfiája. Torony Község Önkormányzata, Torony. pp. 40-47.
2. **BARANYAI G.** – **CSAPÓ O.** 2009. *A településkörnyezet néhány aspektusa a Dél-Dunántúlon.* – In. SZABÓ-KOVÁCS B.–TÓTH J.–WILHELM Z. (szerk.): *Környezetünk természeti-társadalmi dimenziói.* Tanulmánykötet Fodor István tiszteletére. Publikon Kiadó, Pécs, pp. 139-147.
3. **CSAPÓ O.** – **JÁVOR B.** 2008. *A környezetjog a felsőoktatásban.* – In. **Tájékológiai Lapok**, 2008. (6. évf.) 3. sz. pp. 413-429.
4. **CSAPÓ O.** 2000. *Rézvegyületek, mint toxikus, környezetszennyező anyagok.* – In. **Természet Világa**, 131. évf. 1. sz.
5. **CSAPÓ O.** 1997. *A Telekia speciosa fajon belüli változatossága.* – In. **Természet Világa**, 128. évf. 12. sz.

2.2. Konferencia előadásokhoz kapcsolódó publikációk

6. **CSAPÓ O.** 2009. *A LIPPE ártéri rehabilitációja és annak tapasztalatai* – In. Szombathely, Magyar Hidrológiai Társaság Nyugat-dunántúli Területi Szervezetének előadássorozata
7. **CSAPÓ O.** – **JÁVOR B.** 2008. *A környezetjog a magyar felsőoktatásban.* – In. **OROSZ Z.** – **SZABÓ V.** – **MOLNÁR G.** – **FAZEKAS I.** (szerk.): *IV. Kárpát-medencei Környezettudományi Konferencia I. kötet*, Debrecen, pp. 40-49.